

Gutry, Czesław

"Z problemów bibliografii", Warszawa 1970 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/4, 814-816

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 Biblioteka Narodowa, ss. 424 nrb. 4, portr. 1. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 16 (poświęcone doc. dr Helenie Hleb-Koszańskiej).

Księga zawiera 24 rozprawy. Większość poruszonych tematów wiąże się z zagadnieniami historii nauki, z których omówione zostaną trzy najściślej z nią związane.

Hanna Uniejewska: *Uwagi na temat związku między historią nauki a bibliografią i dokumentacją*. Autorka przyjmuje, że szeroko pojęta informacja wiąże się integralnie z naukoznawstwem. Tradycyjne opracowania ogólne z zakresu historii nauki mają charakter ujęć syntetycznych lub monografii chronologicznych bądź systematyzujących. Historia nauki ujmowana jest dwojako: jako historia organizacji nauki (głównie towarzystw naukowych i instytucji) oraz jako historia poszczególnych dziedzin i dyscyplin (myśli i poglądów naukowych oraz odkryć i wynalazków). Analiza tych opracowań wykazuje, że wiele z nich zbliża się swoim charakterem do monograficznych opracowań bibliograficznych i dokumentacyjnych, a przyjęta w nich metoda prezentacji zawartego materiału ma w dużym stopniu cechy metody bibliograficznej.

Historia organizacji nauki wymaga bogatej bazy dokumentacyjnej. Przygotowanie tej bazy jest zadaniem bibliografów i dokumentalistów (np. wiadomości o kongresach, konferencjach, normy, plany badań). Uchwycenie tych dokumentów wymaga nowych zorganizowanych działań i stosowania nowej metody bibliograficznej, wynikającej z samej postaci i formy dokumentu.

Bibliografia specjalna, tj. poszczególnych dziedzin i zagadnień, stanowi składową część konkretnej dziedziny naukowej i wnosi do niej własną metodykę. W systemie danej dyscypliny stanowi ona typ nauki pomocniczej, zadania jej mają charakter usługowy, tj. tworzenie bazy źródłowej; może być rozwijana w sposób twórczy w zakresie historii danej dziedziny oraz dla potrzeb dydaktycznych.

Historia nauki jest przede wszystkim historią myśli naukowej; retrospektywna bibliografia konkretnej dyscypliny jest przede wszystkim historią piśmiennictwa. Różnice nie stoją w sprzeczności z zadaniami bibliografii specjalnej w zakresie badań nad historią macierzystej dyscypliny.

Uniejewska przytacza przykłady typów bibliografii, odbiegających od konwencjonalnego spisu bibliograficznego. Historia literatury Bentkowskiego czy Korbuta, Bystronia *Socjologia* stosują metodę bibliograficzną w badaniach nad historią nauki, a jako podręczniki mają znaczenie również dla dydaktyki. Im węższy jest temat opracowania, wnikliwsza metoda, tym większą posiadają wartość samą w sobie, jak np. prace Badowskiego i Czachowskiej.

Istnieją luki między tradycyjnymi spisami bibliograficznymi a publikacjami o charakterze retrospektywnym, syntetyzujących przeglądów piśmiennictwa. Jest też luka między bibliografiami retrospektywnymi a opracowaniami z zakresu historii nauki. Luki te mogą wypełnić publikacje typu monografii bibliograficznych. Historia nauki i historia (bibliografia) piśmiennictwa naukowego mogą rozwijać się równolegle. Obserwujemy świadome (czy może nieuniknione) zbliżanie się tych kierunków. Istnieje tu zasada sprzężenia zwrotnego. Bibliografia retrospektywna stwarza warunki i zachęca do studiów, powstające prace syntetyzujące zachęcają do podejmowania bardziej szczegółowych monografii bibliograficznych. Naukoznawstwo jest dziedziną, która postawi przed teorią i metodyką bibliografii nowe problemy do rozwiązania.

Żywym przykładem powiązania historii nauki jest bibliografia osobowa, gdyż znakomita większość bibliografii osobowych to bibliografie naukowców, a bibliografie pisarzy, artystów, polityków pośrednio stykają się z zagadnieniami historii nauki. Znajduje to potwierdzenie w rozprawach następnych: Witolda Nowodwor-

skiego: *Z problemów zbiorowych bibliografii osobowych* i Horsta Kunzego: *Die individuelle Personalbibliographie*.

Nowodworski rozpatruje różnego typu bibliografie, kwestionując dotychczasowy termin bibliografii zespołów osobowych, opierając się na słownikach języka polskiego oraz na praktyce podziału zastosowanej w bibliografii bibliografii. Uzasadnia tym, że nie każda zbiorowość stanowi zespół. Idąc za podziałem Sawoniaka w *Bibliografii bibliografii* na 1) instytucje (grupy instytucji i poszczególne instytucje), 2) Osoby (grupy osób, poszczególne osoby), proponuje termin „bibliografia grup osobowych”, jako najwłaściwiej oddający charakter zbiorów bibliografii osobowych.

Horst Kunze zastrzega się, że opiera się na niemieckiej literaturze i niemieckim materiale. Stwierdza ze zdziwieniem, że tak wybitny teoretyk bibliografii, jak Schneider, ledwo dostrzega bibliografie osobowe. Już Joris Vortius wśród pięciu grup bibliografii wymienia bibliografię osobową. W obrębie bibliografii osobowych dzieli na biograficzne dzieła zbiorowe, słowniki pisarzy, słowniki biograficzne fachowe (może dziedzin i zagadnień wg polskiej terminologii), słowniki anonimów i pseudonimów, bibliografie poświęcone jednej osobie, ostatnie dzieli na podmiotowe i przedmiotowe. Podział ten nie zupełnie odpowiada Kunzemu, w szczególności podział na bibliografie podmiotową i przedmiotową, powołując się też na Vortiusa, który widzi oba rodzaje bibliografii ze sobą powiązane. Kunze uzasadnia, że nie wystarczy podawać same tytuły prac, należy jeszcze podawać odzwierciedlenie krytyki fachowej w formie recenzji.

Kunze podkreśla duże znaczenie bibliografii osobowej dla pracy naukowej i dlatego powinna być uprawiana.

Rozważa dwa układy: chronologiczny i rzeczowy; preferuje układ chronologiczny jako najwłaściwszy, a układ rzeczowy raczej wyjątkowo. Dzieli materiał według rodzajów piśmienniczych. Dla materiału naukowego dzieli na 1) monografie, 2) rozprawy i artykuły w czasopiśmie, 3) artykuły w gazetach, 4) recenzje, 5) prace edytorskie, 6) przedmowy i posłowania, 7) prace redakcyjne. Jednakże Kunze uważa za nieodpowiedni układ według rodzajów piśmienniczych, tj. według kryterium formalnego. Nie jest bowiem ważne, w jakiej formie została opublikowana praca lub w jakiego rodzaju czasopiśmie. Tradycyjny podział na bibliografię podmiotową i przedmiotową uważa za niewłaściwy, widząc recenzje obok prac recenzowanych, a pozostały materiał podzielony na prace ogólne o całokształcie działalności piśmienniczej lub fragmentach tej działalności oddzielnie i oddzielnie o samej osobie.

Nie odpowiada też Kunzemu bibliografia grup osobowych za okres dwu lat. *Diese Verzeichnisse sind in der Regel inhaltlich heterogen. Ihr Gebrauchswerk ist minimal; wenn sie kein Register haben sogar gleich null.*

Kunze zwraca uwagę na społeczną działalność osób, udział w konferencjach, odczytach, w radio itp. prelekcjach opublikowanych i nieopublikowanych. Również w nekrologach postuluje uwzględnianie nieopublikowanych materiałów, jeżeli nie posiadają charakteru osobistego.

Literatura poświęcona sprawom bibliografii osobowej nie zwróciła dotychczas uwagi na jedną z najistotniejszych cech podnoszących wartość tej bibliografii: na sprawę ustalenia autorstwa. Z tego punktu widzenia bibliografia osobowa przypisuje oznaczonej w czasie i przestrzeni osobie autorstwo oznaczonych publikacji. Jeżeli czyni to dobrze, potwierdza lub wykrywa autora, jeżeli popełnia omyłkę, otwiera drogę do sprostowań i dyskusji. Jednym z zadań bibliografii osobowej jest weryfikacja autorstwa. Nazwa osoby bywa podawana nieraz w odmiennej formie, dotyczy to zarówno nazwiska jak imion. Autor może używać pseudonimu, kryptonimu itp., zdarzają się omyłki, fikcyjne przypisanie autorstwa lub nawet fałszerstwa i pozycje anonimowe. Różne formy nazwy autora mogą dotyczyć jednej osoby, czasem zaś jednobrzmiąca forma nazwy autora dotyczy dwu i więcej osób. Do wstępnego roz-

poznania autora wystarczy schematyczna nota biograficzna, zawierająca miejsce i daty urodzin i śmierci, ukończone uczelnie, miejsca zatrudnienia, zawód i specjalność — słowem takie dane, które pozwolą wstępnie zweryfikować osobę. Znajomość życiorysu, albo lepiej, korzystanie z kalendarium, pozwolą na wnikliwszą weryfikację.

Bibliografia wydawnictw instytucji, a bibliografia pracowników tejże instytucji — to dwa różne typy bibliografii. Pierwsza zawiera wydawnictwa zarówno pracowników, jak i osoby spoza zespołu instytucji oraz wydawnictwa anonimowe (statuty, regulaminy, sprawozdania, informatory). Nie pozwala na jakąkolwiek weryfikację. Bibliografia pracowników tejże instytucji uwzględnia zarówno wydawnictwa własne jak obce, pozwala jednak być co najmniej nicią do ustaleń osobowych, przez stwierdzenie stałej współpracy instytucji.

Przy podziale systematycznym bibliografii osobowej, włączanie biografii wydaje się niesłuszne. A więc nie można zaliczyć do bibliografii osobowych słowników biograficznych ogólnych i specjalnych. Materiały biograficzne są wartościowym źródłem dla bibliografii osobowych, nie można jednak zaliczyć ich do bibliografii osobowych. Osobiście odróżniam następujące rodzaje bibliografii osobowych: 1) Słowniki bio-bibliograficzne; 2) Bibliografie osobowe indywidualne i grup osobowych; 3) Monografie bibliograficzne osób; 4) Słowniki pseudonimów, kryptonimów.

Czesław Gutry

Francois Russo: *Eléments de bibliographie de l'histoire des sciences et des techniques*. 2e éd. Paris 1969 Hermann ss. XV, 214.

Konieczność przerobienia i rozszerzenia *Bibliografii historii nauki i techniki*, wydanej w 1954 r. podyktował autorowi, znanemu francuskiemu historykowi nauki, ogromny rozwój prac w dziedzinie jego specjalności, jak również rozwój nowych metod bibliograficznych. Bibliografia nie dubluje się z bibliografiami specjalnymi publikowanymi w czasopiśmie, a przeciwnie, często odsyła do nich czytelnika.

Bibliografia jest selekcyjna, podaje informacje o pracach najważniejszych i najlepszych; nie podaje natomiast informacji o pracach przestarzałych, z wyjątkiem jednak tych, których znaczenie wymagało zasygnalizowania. Zasady selekcji były mniej surowe w dziedzinach, w których badania były świeżo rozpoczęte, albo co do których autorzy przywiązywali szczególne znaczenie. Również prace mniejszej wagi, jak też monografie o wąskiej tematyce, są uwidocznione ze względu na ich rolę w upowszechnianiu nauki.

Jeśli wybrane informacje są mniej liczne niż w innych bibliografiach specjalnych, to są one kompletniejsze i ułatwiają czytelnikowi ocenę wartości publikacji. Każda pozycja bibliograficzna wymienia bowiem autora, tytuł i datę wydania pracy, jej format, liczbę stron, dodatki, niejednokrotnie ocenę oraz króciutkie omówienie (jeśli tytuł nie jest jasno sprecyzowany), spisy treści prac najważniejszych, recenzje. Ta ostatnia informacja, choć rzadka, jest bardzo pożyteczna, albowiem daje orientację co do wagi publikacji. Bibliografia wskazuje sygnatury francuskie Biblioteki Narodowej, posiadającej najbogatsze w świecie zbiory w dziedzinie historii nauki i techniki.

Bibliografię tę mimo przewagi publikacji w języku francuskim, można uważać za międzynarodową. Znajdujemy w niej nazwiska naszych uczonych, jak Birkenmajer, Kotarbiński, Suchodolski, Wędkiewicz i in.

Autor dzieli pracę na cztery części: 2 części ogólne, syntetyczne i 2 części analityczne. Pierwsze dwie części przekraczają bezpośrednio przedmiot pracy, dają nato-